

Predgovor

SEZER NA BALKANU

Evropa je neodbranjiva, piše Eme Sezer 1950. godine u prvom izdanju *Rasprave o kolonijalizmu*. I to ne samo ekonomski. Evropa je moralno i duhovno neodbranjiva. *Rasprava o kolonijalizmu* je poziv na pobunu protiv evropskog kolonijalizma koji služi kao kičma kapitalizmu, poziv na ujedinjenje zemalja takozvanog Trećeg sveta i poziv na stvaranje jednog novog ideološkog i ekonomskog sistema. Gotovo ništa od evropske civilizacije nije vredno čuvanja, na kolonijama je da se u potpunosti odvoje od Evrope i da sprovedu sistematske, neophodne promene, tvrdi Sezer.

Sezer je poznatiji kao pesnik. Kritika najčešće piše o njegovoj poemi *Cahier d'un retour au pays natal*, o njegovim mnogobrojnim pozorišnim komadima kao što su *La Tragedie du Roi Christophe* i *Une Saison au Congo*, i o njegovom doprinosu kulturnim periodičnim publikacijama kao što su *Étudiant noir* i *Tropiques*. O *Raspravi o kolonijalizmu* se znatno ređe govori. *Rasprava* je, međutim, tekst koji objedinjuje različite aspekte Sezerove ličnosti i njegovog rada: njegovu veru u novi marksizam, marksizam u službi crnih naroda, njegovu zainteresovanost za nadrealizam kao način da se oslobodi od zapadnjačkog razuma i zapadnjačke logike i njegov revolucionarni, antikolonijalni politički stav. *Rasprava* je rezultat njegove neumorne borbe za slobodu. Političku i kulturnu slobodu, kao i slobodu jezika i misli.

Rasprava je pisana u stilu manifesta i ima jasnu i odsečnu poruku – kolonijalizmu mora doći kraj. Sezer analizira i kritikuje katastrofalne kulturne i ekonomske posledice kolonijalizma; analizira i kritikuje destruktivnu situaciju u koju su dovedeni kako kolonizovani čovek tako i kolonizator. U trenutku kad piše *Raspravu*

Sezer više ne meri reči, ne trudi se da bude suptilan niti delikatan, ne brine više o tome kako će tekst biti prihvaćen. *Rasprava* je krik, krik za koji se nada da će ga drugi čuti i preuzeti. U tom krikju raspoznaje se Sezerov poetski kreda, njegov stav da nema revolucije bez revolucije jezika. *Rasprava* je poruka i argument, ali je i ritam, zvuk, niz slika i metafora.

Rasprava je napisana pre više od šezdeset godina. Dakle, možemo se zapitati da li je ovaj tekst zastareo i zašto ga čitati danas kad je kolonijalizam odavno završeno poglavlje istorije, kad su se afričke zemlje izborile za nezavisnost i kad se svet znatno promenio? I zašto čitati ovaj tekst na Balkanu? Kakve veze mi imamo s Francuskim kolonijama u Africi i na Karibima pre šezdeset godina? Već tada, 1950. godine, Sezer nas je upozorio gde ćemo biti, i danas smo zaista tu. Sezerov argument da zapadni kapitalizam i kolonijalizam nikad nisu doveli do razvoja, do napretka, do poboljšanja životnih standarda, i da im to nikad nije ni bio cilj, jednako je savremen danas kao pre šezdeset godina.

Ponovimo pitanje: zašto čitati *Raspravu* danas na Balkanu? U trenutku kad se preko 700 emigranata udavilo pokušavajući da stignu od Libijske do Italijanske obale, u trenutku kad Evropska unija ucenjuje Grčku i Španiju jer se trude da zaštite svoje građane a ne strane investitore, u trenutku kad je zapadni neoliberalizam doveo do globalnog zagrevanja i prirodnih katastrofa, posle petnaest godina nekontrolisane privatizacije i pretvaranja stanovništva na prostoru bivše Jugoslavije u jeftinu radnu snagu nalik na onu u nekadašnjim evropskim kolonijama, možda je vreme da se zapitamo zašto je još 1950. godine Eme Sezer rekao da je Evropa neodbranljiva. I zašto je mi uporno branimo?

U trenutku kad piše ovaj tekst, jedan od njegovih najsnažnijih i politički najjače obojenih tekstova, Sezer nije jedini koji Evropu izlaže moralnom sudu. Po završetku Drugog svetskog rata, Evropa je ekonomski i moralno oslabljena, njeni gradovi su razrušeni, a ona se suočava s pitanjem kako je mogla da dozvoli fašizam. U toj nesta-

bilnoj atmosferi Evropa počinje da gubi kontrolu nad svojim kolonijama. Pobune u Francuskoj imperiji sve su češće. Već 1945. godine crni narodi iz celog sveta okupljaju se u Mančesteru, u Engleskoj, povodom Petog Panafričkog kongresa da bi diskutovali o slobodi i budućnosti Afrike. Tokom 50-ih godina XX veka Francusku potresaju pobune u Alžiru, Tunisu, Maroku, Kamerunu, Madagaskaru, itd.¹ Godine 1954, Viet-Minh, Vijetnamska komunističko-nacionalistička armija poraziće Francusku u čuvenoj bici kod Dien-Bien-Phua, koja označava kraj rata u Indokini. Istoričar Martin Vindrou piše da je Dien-Bien-Phu istorijska bitka jer je to prvi put da se evropski pokret za nezavisnost razvio u organizovanu vojsku kadru da pobeđi naoružanu Evropsku silu.² Te iste godine počinje rat za nezavisnost Alžira. Zajedno sa Žan Pol Sartrom, Fransoa Morijakom i mnogim drugim, Sezer se priključuje komitetu francuskih intelektualaca koji se protive ratu u Alžiru. Međutim, Francuska nije jedina kolonijalna sila koju u tom trenutku potresa politička nestabilnost. Indija, Filipini, Gvajana, Egipat i mnoge druge zemlje organizuju pobune protiv svojih kolonizatora.

Kolonije iz različitih regija objedinjuju svoju borbu 1955. (iste godine kad izlazi treće, najpoznatije i najrasprostranjenije izdanje *Rasprave*) – dvadeset pet zemalja iz Afrike i Azije okuplja se na konferenciji u Bandungu u Indoneziji. Ove zemlje predstavljaju 25% zemljine teritorije i populaciju od 1,5 milijardi. Cilj konferencije je da promoviše afroazijsku kulturnu i ekonomsku kooperaciju i da se suprotstavi svakom kolonijalizmu i neokolonijalizmu. Jugoslavija i Kipar (koji je tada još uvek britanska kolonija) jedine su evropske zemlje koje učestvuju.

U isto vreme, borba za politička prava Afroamerikanaca u Sjedinjenim Američkim Državama dostiže nove razmere. Na inicijativu Roze Parks 1955. godine, u Montgomeriju u Alabami, počinje bojkot javnih autobusa koji će trajati 381 dan. Crni građani Montgomerija zahtevaju ukidanje rasne segregacije u javnom prevozu. Štrajkovi i protesti šire se jugom SAD zahtevajući ukidanje rasne segregacije u

školama i politička prava za Afroamerikance. Kolonizovani narodi širom sveta prate te događaje i inspirisani su američkim pobunama.

Antikolonijalne literature sve je više. Sezerov student Franc Fanon objavljuje 1952. godine *Peau noire, masques blancs*, delo u kome analizira psihološke posledice kolonizacije i koje će postati veoma uticajno. Formiran kao psihijatar u Francuskoj, Fanon piše o procesu alijenacije kolonizovanog subjekta koji interiorizuje pogled kolonizatora i počinje da vidi sebe očima drugog. Proces oslobađanja, zaključuje Fanon, mora da uključi i psihološko i ideološko oslobađanje. Dve godine kasnije Tunijanin Albert Memi, kao doprinos ovom žanru, objavljuje *Portrait du colonisé, précédé de portrait du colonisateur* u kom opisuje uzajamnu zavisnost ta dva subjekta. Sezerov, Fanonov i Memijev tekst su često analizirani skupa, kao tri stuba antikolonijalne literature pisane na francuskom. Ovi autori, takođe, uspostavljaju dijalog sa delima napisanim na engleskom, među kojima se ističu *Color and Democracy* (1945) i *The World and Africa* (1947) v. E. B. Du Boae, *Pan-Africanism or Communism?: The Coming Struggle for Africa* (1956) Džordža Padmorea i *White Man Listen!* (1957) Ričarda Rajta.

Promene su na horizontu i za Sezera ovo je pravi trenutak za rušenje ideoloških osnova kolonijalizma, pogotovu dugovečnog francuskog mita da kolonizacija donosi civilizaciju i kulturu onima koji su još uvek u stadijumu varvarstva.

Sezer zato započinje *Raspravu* onim što kolonizacija nije:

- “ Dogovorimo se najpre o tome šta ona nije: ni evangelizacija, ni filantropski poduhvat, ni želja da se potisnu neznanje, bolest i tiranija, ni nastojanje da se prošire slava Božja ili vladavina prava...

Da bi mogao da analizira ono što kolonizacija jeste i da prikaže aktuelno stanje kolonizovanog sveta, Sezer najpre mora da rasprši filozofska i ideološka opravdanja kolonizacije. Kolonizacija

nije dovođenje u dodir, nije kulturna razmena, nije humanitarni doprinos. Kolonizacija je nasilje, ili kako će nam reći kasnije, *postvarenje*. Kako smo uopšte došli do jednačine »kolonizacija = civilizacija«, pita se Sezer. Ko je odgovoran za rasprostranjenost tog stava? Njegov odgovor je: cela evropska civilizacija. Ne samo oni koji vladaju, ne samo oni koji donose vojne i državne odluke već cela Evropa: filozofi, antropolozi, istoričari, etnolozi, svi oni koji su drugog pretvorili u varvarina da bi sebi dodelili ulogu civilizatora. Zato je Evropa neodbranljiva.

I zato je Evropa zavisna. Da bi postojala civilizacija, mora da postoji varvarstvo. Da bi mogla da se oseća superiornom, da bi mogla da opravda nasilje i ugnjetavanje bez kojih nema kolonizacije, Evropa mora da uveri sebe i druge da su Afrika, Azija, Južna Amerika, itd. u stadijumu varvarstva. Zapadna misao, zasnovana na binarnoj logici, gradi identitet na negaciji drugog. Da bi Evropa bila civilizovana, Evropa mora pretvoriti drugog u varvarina. To nije sasvim jednostavno. Da bi dokazale da je drugi varvarin, kolonijalne sile moraju izbrisati prošlost i kulturu drugih civilizacija. Taj zadatak je dat evropskoj misli. *Rasprava* je kritika evropske ekonomske i vojne politike ali ništa manje i kritika kolonijalnog diskursa i kolonijalne ideologije. Sezer citira nosioce evropske liberalne misli, među njima i poznatog filozofa i teoretičara nacionalne pripadnosti Ernesta Renana, da bi pokazao kako ta misao, ta navodno humanistička, liberalna misao, služi kao obrazloženje i opravdanje za kolonijalnu destrukciju.

Spisak se nastavlja. Francuski geograf Pjer Guru tvrdi da klima utiče na razvoj civilizacija i da tropska civilizacija nikad nije postojala niti će postojati. R. P. Tempels, belgijski misionar, tvrdi da u afričkoj filozofiji postoji prirodna hijerarhija i da je Evropljanin postavljen na vrh te hijerarhije. Kolonizacija je, dakle, neizbežna jer je postala deo afričke filozofije. Psihoanalitičar Oskar Manoni, posle dvadeset godina provedenih na Madagaskaru, tvrdi da za razliku od Evropljanina koji ima prirodnu želju da prekine veze zavisnosti,

čovjek sa Madagaskara ne poseduje instinkt slobode. Zavisnost je kod njega sasvim prirodna. Argumenti slični ovim, a Sezer pokazuje da ih ima veoma mnogo, indirektno su opravdanje kolonijalnog nasilja. Nema politike i nema ekonomije bez ideologije. A društvene nauke su često nosioci te ideologije. Sezer se ovde oslanja na reči nemačkog etnologa Lea Frobenijusa.

“ Civilizacije do srži u kostima! Ideja o varvarskom crncu evropski je izum.

Kolonizacija je dovela do potpunog uništenja kultura. Nije donela kolonizovanom čoveku znanje, već ga je pretvorila u oruđe za proizvodnju:

“ Ja govorim o društvima koja su iscedena do neprepoznatljivosti, govorim o zgaženim kulturama, potkopanim institucijama, ubijenim religijama, uništenom umetničkom blagu, sasečenim izvanrednim mogućnostima.

Sezer dalje tvrdi da društva koja su uništena nisu bila ›predkapitalistička‹ već ›antikapitalistička‹. Drugim rečima, on preispituje zapadnu logiku progresa i razvoja, kao i linearno razumevanje istorije. Uništene civilizacije nisu ›predkapitalističke‹ jer na vremenskoj letvici razvoja i progresa ne prethode kapitalizmu. Njihov cilj nije i ne treba da bude da dostignu i sustignu kapitalizam koji je, u svesti zapadnjaka, na naprednijem nivou razvoja. Te civilizacije su ›antikapitalističke‹ u smislu da nose drugi niz vrednosti, da valorizuju kooperativnost, komunitarizam i *cultures vivrières*. Međutim, Sezer je u isti mah i oprezan i trudi se da izbegne samo romantičnu, idealizovanu sliku Afrike. On zna da mu se od objavljivanja *Cahier d'un retour au pays natal* prigovara da se zalaže za povratak u jednu Afriku koja ne postoji, koja je mit i koja podrazumeva da je povratak kroz prostor jednak povratku kroz vreme. Zato u *Raspravi* Sezer in-

sistira na činjenici da nije vezan za prošlost, da ga povratak u prošlost nikad nije interesovao, da jedino što ga zanima jeste budućnost. Da nikad nije hteo da prikaže prekolonijalnu Afriku kao utopiju, da je evropska dominacija zamenila postojeće nejednakosti. Međutim, da je takođe onemogućila da Afrika postane bilo šta drugo do kopija evropskog varvarstva.

Ono što izdvaja Sezerov tekst od ostale antikolonijalne literature i što ga čini jednim od začetnika postkolonijalizma jeste njegov argument da je kolonizacija dovela Evropu u stadijum varvarstva. Odnosno, da kolonijalizam ne deluje samo na kolonizovanog već i na kolonizatora. Kolonizator ne donosi civilizaciju koju deli sa kolonizovanima, već naprotiv, kroz proces kolonizacije, kolonizator se decivilizuje. Kolonizator gubi svoju humanost i vraća se na stadijum varvarstva. Sezer ovde anticipira savremeni postkolonijalni argument da republike i demokratije u Evropi nisu nastale nezavisno od nasilja u »novom svetu«, da to što ropstvo nije postojalo na evropskom tlu već s druge strane Atlantika, ne znači da evropska humanistika i evropska civilizacija nisu građene na nasilju nad drugim. Metropolita i kolonija su od samog početka oduvek bile u vezi. Nasilje nad drugim je i nasilje nad sobom.

Još jedan argument koji čini Sezerov tekst originalnim je njegova analiza fašizma. Fašizam nije izuzetak niti aberacija zapadne kulture. Fašizam se nije desio slučajno i nije došao iz vedra neba.

Fašizam je logičan ishod evropske kulture. Mnogo pre Hitlera fašizam je već postojao. Postojao je na tlu Latinske Amerike, na tlu Kariba, na tlu Afrike. Kolonijalizam je zasnovan na superiornosti bele rase, i ta ideja o superiornosti je znatno pre Hitlera dovela da etničkog čišćenja i genocida. Jedina razlika je što se nikada do tada nešto tako nije desilo na samom tlu Evrope. Kolonijalna politika i kolonijalna ideologija bile su namenjene kolonijama a ne Evropi. Najveći Hitlerov zločin je to što je u vlastitu kuću doveo ono što je bilo namenjeno drugima. Otud poznata Sezerova rečenica:

“ Hteli mi to ili ne: na kraju ćorsokaka koji je Evropa, hoću da kažem Evropa Adenauera, Šumana, Bidoa i nekolicine drugih, stoji Hitler. Na kraju kapitalizma rešenog da sam sebe nadživi stoji Hitler. Na kraju formalnog humanizma i zatajivanja filozofije stoji Hitler.

Sistem koji se zasniva na krađi tuđih resursa, sistem koji se zasniva na dominaciji jedne rase nad drugom, sistem koji brani ubistvo u ime civilizacije i humanizma, neminovno dovodi do genocida. Taj genocid se desio znatno pre Hitlera. Fašizam je kolonijalna ideologija koju Evropa okreće protiv sebe same.

Sezer, međutim, ne zaustavlja *Raspravu* na ideji evropskog kolonijalizma već na američkom imperijalizmu. Sezer upozorava afričku dijasporu da se ne okreće američkom kapitalu s nadom da će ga on spasiti od Evrope. Zameniti jednog gospodara drugim, to nikad nikog nije oslobodilo ropstva. Sezer čak tvrdi da je jedina dominacija gora od evropske – američka dominacija. Šezdeset godina kasnije, usred ›rata protiv terorizma‹ možemo bez sumnje reći da je Sezer bio u pravu. Međutim, Sezerova poruka je i dalje bitna. U trenutku kad se zemlje Južne Amerike i Afrike okreću Kini, kad Kina otkupljuje ekvatorski petrol i gradi kanal kroz Nikaragvu kao alternativu Panamskom kanalu, u trenutku kada Ujedinjeni Arapski Emirati investiraju na Balkanu, Sezerov argument i te kako stoji: kapitalizam je kapitalizam. Može doći sa zapada, istoka ili juga, imperijalizam je i dalje imperijalizam. Okrenuti se drugom gospodaru kao osloboditelju od prvog, to znači dobiti samo iluziju slobode.

Kako je Sezer došao do zaključka da je Evropa izmislila varvarina i da je fašizam počeo znatno pre Hitlera? Ovo su reči nekoga ko se već više od dve decenije trudi da dekolonizuje crni um.

Eme Sezer je rođen 26. juna 1913. godine, u Bas Poin, na Martiniku, koji pripada Francuskim Karibima još od XVII veka. On je drugo od šestoro dece Fernana i Eleonor Sezer. Eme je proveo veći deo svog detinjstva okružen knjigama. Kasnijih godina će reći da je od ranih dana čitao i bio inspirisan francuskim autorima kao što su Lotreamon, Rembo i Klodel.³ Njegova strast za literaturom mu je donela dve prestižne stipendije. Prva ga dovodi u For de Frans, glavni grad Martinika, kao učenika prestižne srednje škole Viktor Šolše. Međutim, za Sezera to nije bilo dovoljno. On želi da napusti svoje ostrvo jer oseća klaustrofobiju, ne može više da podnese martinikansku buržoaziju koja neumorno imitira Francuze. Po dobijanju druge stipendije, on to i uspeva. Nastavlja studije u Parizu u jednoj od najpoznatijih gimnazija, Louis-le-Grand, gde sprema konkurs za École normale supérieure. Te godine u Parizu će biti najformativnije za Sezera. On tada upoznaje Senegalca Leopolda Sengora i Gvajanca Leona Damasa, dva vršnjaka s kojima će osnovati literarni i kulturni pokret zvani Négritude (Crnaštvo).⁴

Pariz je u tom trenutku grad afričke dijaspore. Studenti sa Martinika i Gvadalupea se sastaju u literarnom salonu koji organizuju tri sestre sa Martinika, Žan, Polet i Andre Nardal. Njemu prisustvuju i afroamerički pisci i umetnici kojima je u tom trenutku Pariz glavna destinacija i koji pripadaju pokretu harlemske renesanse. Sezer se u raznim intervjuima priseća uticaja koji su na njega imala dela američkih pisaca Lengstona Hjuza i Kloda Mekeja. Po prvi put upoznaje se sa crnim piscima koji u svojim delima ispoljavaju svest o svojoj kulturi, svest o svojoj razlici i ponos što su to što jesu. Za Sezera to je bilo otkrovenje, potpuno drugi pristup od francuske asimilacije.⁵

Poznanstvo i prijateljstvo sa Sengorom je od ogromnog značaja za Sezera zato što je promenilo njegovo mišljenje o Africi. Sezer piše da je to bilo prijateljstvo na prvi pogled.⁶ Pre Sengora njegovo poznavanje Afrike svodilo se na stereotipe koji su kružili u Evropi i na Karibima kao posledica kolonijalne ideologije: Afrika kao zao-

stali kontinent bez civilizacije i bez kulture, središte varvarstva koje može spasiti samo dugoročni evropski uticaj. Populacije Kariba su se osećale superiornim u odnosu na Afriku jer su kulturno bile bliže Evropi. Da bi ta superiornost opstala, trebalo je izbrisati svaki uticaj afričkih kultura na Karibe. Sengor menja tu sliku Afrike za Sezera, koji po prvi put spoznaje afrički kontinent kao mesto rođenja mnogobrojnih civilizacija i odlučuje da obnovi i revalorizuje kulturnu vezu između Afrike i Kariba. Odatle potiče Négritude, jedan od kulturnih pokreta koji će definisati xx vek.

Tih godina, studenti sa Kariba učestvuju u različitim kulturnim projektima. Polet Nardal i Haićanin Leo Sažus 1931. godine osnivaju *Revue du monde noir*, dvojezični časopis na francuskom i na engleskom, čiji je glavni cilj bio da uspostavi kontakt između pisaca harlemske renesanse i frankofonih studenata u Parizu, i da doprinese stvaranju nove transnacionalne crne kulture.

18
Druga grupa karipskih studenata koja uključuje Rene Menila i Etijen Leroa osniva časopis *Légitime Défense*, koji će imati samo jedno izdanje. Inspirisana marksizmom i nadrealizmom, ova grupa objavljuje žestoku kritiku francuskog kolonijalizma i karipske buržoazije koja se trudi da se ponaša, misli i piše kao Francuzi. Izričito kritikuju karipski literarni stil poznat kao *doudouisme*, koji promoviše egzotične slike Kariba kao prirodnog raja i seksualno dostupnih crnkinja koje jedva čekaju da upoznaju belog muškarca, i predlažu novu vrstu nadrealne poezije.⁷ Mada je Sezer bio upoznat s oba projekta, smatrao je da ni jedan ni drugi nisu sasvim dovoljni. Nije voleo literarne salone koji su ga podsećali na martinikansku buržoaziju a *Revue du monde noir* je video kao proizvod tog sveta. S druge strane, dok se slagao sa kritikom *Légitime Défense*, mislio je da oni ostaju u okvirima asimilacije. Delio je njihovu zainteresovanost za marksizam i nadrealizam, međutim, nije video bitnu razliku između njihovog marksizma i nadrealizma i francuskog marksizma i nadrealizma. Sezer je uvek želeo transformisani, preimenovani marksizam i nadrealizam.

U tom kontekstu 1935. godine odlučuje, zajedno sa Sengorom i Damasom, da osnuje novi časopis pod imenom *Étudiant noir*. Damas definiše cilj časopisa na sledeći način:

- “ *L'Étudiant noir*, solidarno i borbeno glasilo, imalo je za cilj okončanje tribalizacije, sistema klanova koji je bio na snazi u Latinskom kvartu! Prestali smo da budemo martinikanski, gvadalupanski, gvajanski, afrički i malgaški studenti, i postali smo jedan jedini crni student.⁸

U trećem broju časopisa Sezer po prvi put koristi reč *négritude* u svom tekstu »Conscience Raciale et Révolution Sociale« u kome oštro kritikuje kulturološku asimilaciju na Karibima:

- “ Nas na Antilima, u stvari, izjeda neobična boljka: strah od samog sebe, kapitulacija bića pred pojavljivanjem, slabost koja tera jedan narod eksploatisanih da okrene leđa sopstvenoj prirodi jer ga je jedna rasa eksploatatora, u perfidnoj nameri da ukine svest eksploatisanih, navela da se te prirode stidi.⁹

Cilj *Négritude* je bio upravo da povrati svest eksploatisanim crnim populacijama i da definiše zajedničke vrednosti crnog sveta. Ne može biti revolucije dokle god crne populacije širom sveta ne shvate da je legitimno, dobro i lepo biti crn. Sama reč *négritude* je sastavljena od francuskog *nègre* i latinskog nastavka *-tude*. Sezerova odluka da između *noir* (crnac) i *nègre* (crnja) izabere *nègre* političke je prirode. Na francuskom *nègre* ima snažnu pejorativnu konotaciju vezanu za ropstvo. *Nègre* je pre svega rob. Sezerov, Damasov i Sengorov cilj je upravo to da revalorizuje i redefiniše šta znači biti *nègre*. Izbor pojma *nègre* vezuje pokret za istorijski kontekst. Kulturna i filozofska veza među različitim populacijama afričke dijasporne nije posledica biološke rase već istorije. Ono što ujedinjuje afričku dijasporu jeste zajednički istorijski kontekst:

istorijski kontekst ropstva, kolonizacije i eksploatacije. Dok je Sezer kasnijih godina kritikovan za rasni esencijalizam, za njega je Négritude uvek prvobitno bila rezultat i posledica istorije:

“ Za mene Négritude nije filozofija. Négritude nije metafizika. Négritude nije pretenciozna koncepcija sveta. To je način da se istorija živi u istoriji: istorija jedne zajednice čije iskustvo izgleda uistinu jedinstveno – deportacije stanovništva, prisilno premeštanje ljudi s jednog kontinenta na drugi, sećanja na daleka verovanja, sve te krhotine ubijene kulture. Kako možemo ne verovati da sve to, zaokruženo u koherentnu celinu, čini jednu baštinu?¹⁰

Kolonizacija je nasleđe, zaostavština koja se ne može lako izbeći. Ali iz tog nasleđa se može stvoriti poezija.

20 Sezerova knjiga poezije *Le cahier d'un retour au pays natal* (1938) smatrana je za jedan od glavnih tekstova ovog pokreta. Zbog svoje tematske i jezičke originalnosti, ovo je do danas najpoznatiji Sezerov tekst. Kad piše ovaj tekst, Sezer je u dvostrukom egzilu: viševakovnom egzilu iz Afrike kao i u egzilu u Francuskoj. *Cahier* je eho tog dvostrukog i nerešivog egzila. Prisutnost reči »povratak« u naslovu još snažnije podvlači nemogućnost povratka. Povratak je nemoguć jer rodna zemlja ne postoji. Ono što postoji je konstantni jaz između pesnika i mesta u kom živi, između govornog subjekta i jezika koji govori. S obzirom na to da je odrastao i da se obrazovao na francuskom jeziku, Sezer je mogao da piše samo na francuskom. Međutim, bio je uveren da nova antikolonijalna svest zahteva novi poetski jezik. Sezer, dakle, pokušava da unutar francuskog jezika izmisli novi jezik. Poezija Négritude će da razgradi, obnovi i transformiše francuski jezik. *Cahier* je, dakle, pisan na francuskom, međutim, na jednom često neprepoznatljivom francuskom. Sezer koristi mnogo retkih a ponekad i izmišljenih reči; francuski izrazi često dobiju novo značenje jer su ubačeni u lokalni martinikanski kontekst. Politička

borba se vodi na polju jezika. Kulturna asimilacija prolazi kroz jezik pa i kulturna deasimilacija mora proći kroz jezik. Da bi došao do duboko potisnutog dela sebe, dela koji je vezan za Afriku, za njenu tradiciju i kulturu, Sezer mora da razruši francuski jezik.

Kao što piše kritičarka Mirej Rozelo, Sezer se svojevolumeno «otrije od reči koje je smatrao svojim i od umirujuće ideologije – otkriva da je otuđen, da drugi govori umesto njega.»¹¹ On otkriva da neko drugi govori umesto njega i da njegova poezija potiče upravo iz tog jaza. Jaza između sebe i sebe, između sebe i drugog. Ovo otkrovenje je prvi korak ka oslobođenju. Pesnik mora da prihvati sve delove sebe, sve afričke delove sebe koje je morao da potisne pod pritiskom kolonizacije.

- “ Pošto je u paklu upoznao veličinu svoje rase i postao deo tog leša, pesnik pretećim glasom najavljuje borbu za njeno oslobođenje. On shvata da svi oni koji su se distancirali od sopstvene rase zapravo služe belcima; on više voli da usisa sve poroke svoje zemlje nego da postane ono što belac naziva ›dobar crnja‹.¹²

Bolje je posedovati sve loše karakteristike svoje zemlje nego biti ›dobar crnja‹ onako kako ga zamišlja Evropa. Ovo su reči Petra Guberine, Sezerovog prijatelja iz Zagreba koji 1956. piše predgovor za *Cahier*. Međutim, ovo su mogle biti i Sezerove reči a ove reči su nam možda danas još uvek neophodne.

Jedan detalj, naročito bitan za nas, kojem kritika nije posvetila mnogo vremena ni pažnje, jeste činjenica da je Sezer svoj *Cahier* započeo nigde drugde nego u Hrvatskoj. Godine 1935, pošto je prošao konkurs za upis na École normale supérieure, Sezer prihvata poziv svog prijatelja Petra da leto provede u Dalmaciji. Svog prvog jutra na Jadranu Sezer je kroz prozor video udaljeno ostrvo i upitao svog prijatelja za ime tog ostrva. On mu je odgovorio da je to Martinika. »Pa to je isto kao Martinik«, uzviknuo je Sezer. Ta sličnost je inspirisala Sezera da započne *Cahier d'un retour au pays natal*.¹³

Iz kojih razloga je ovaj detalj za nas važan? Karipski pisci mlađe generacije, među njima Eduard Glisan, Patrik Šamoazo i Rafael Konfian, kritikovali su Sezera jer su interpretirali Négritude kao jednu vrstu rasnog esencijalizma. Pogled i okret prema Africi nije moguć, treba se koncentrisati na karipsku realnost. Dok sva trojica smatraju sebe za Sezerove potomke, priznajući da je Négritude u jednom trenutku bio koristan i neizbežan, u isti mah misle da savremeni umetnički pokreti moraju da se ukorene u multikulturalnoj karipskoj svakodnevnici.¹⁴ Međutim, zanimljivo je da je glavni tekst Négritude, pokreta koji je težio zajedničkoj kulturi afričke dijaspore, započet u zemlji koja nije nikad imala direktnu vezu sa afričkom dijasporom. Martinska i Martinik, Jadran i Atlantik, Sezer je već tada video ideološku i političku vezu. Danas, dok težimo neoliberalizmu i Evropskoj uniji, lako zaboravljamo da 1935. godine Sezer nije video Balkan na strani Evrope, na strani kapitalizma i kolonijalizma, već na strani eksploatisanih i na strani onih koji se bore za jedan drugačiji svet.

Semantička bliskost između Martinske i Martinika govori o političkoj i kulturnoj bliskosti. Tačno je da se Sezer interesovao za istorijsku i kulturnu specifičnost afričke dijaspore, tačno je da je rekao *nègre je suis et nègre je resterai*. I tačno je da su istorija Balkana i istorija Kariba veoma različite. U isto vreme Sezerova misao sadrži seme univerzalizma. Ne zapadnog univerzalizma protiv kojeg je izričito bio, već seme jednog mnogo radikalnijeg i revolucionarnijeg univerzalizma – mogućnost univerzalne ljudske solidarnosti, mogućnost solidarnosti između Martinske i Martinika, Balkana i Kariba.

Dve godine posle leta provedenog u Hrvatskoj Sezer se ženi sa Suzan Rusi, takođe studentkinjom sa Martinika, s kojom je radio na *Étudiant noir*. Godine 1939. oboje se vraćaju na Martinik i počinju da predaju u gimnaziji. U Evropi počinje Drugi svetski rat. Francuska se nalazi pod Višijevskim režimom koji kolaborira sa nacističkom Nemačkom. Viši šalje admirala Robera da kontroliše Martinik. Martinik je pod ekonomskim embargom Sjedinjenih Američkih Država

koje nemaju poverenja u Višijevski režim, što znatno otežava život na ostrvu. Pritom, po iskrcavanju francuskih vojnika pod vođstvom Robera, svima postaje jasno da je Martinik kolonija. Kao što piše Robin Keli: »Utisak je bio strašan; svaka iluzija o francuskom bratstvu slepom za boje koju su Sezer i njegovi drugovi mogli gajiti raspala se u paramparčad kada su se hiljade francuskih mornara iskrcale na ostrvo. Njihov rasizam bio je upadljiv i direktan.«¹⁵

U ovoj atmosferi, Eme i Suzan sa Rene Menilom i Etjen Lero-om osnivaju časopis *Tropiques*. Cilj časopisa je da imenuje i u potpunosti spozna stvarnost Martinika. Da preusmeri tu istu stvarnost, da izazove jezu, uzbuđenje i usplahirenost kako bi Martinikance doveo do unutrašnje i spoljašnje revolucije.

Cenzura je, međutim, oštra, i da bi mogli da opstanu, osnivači časopisa *Tropiques* tvrde da je glavna tema časopisa lokalni folklor. Još jednom se okreću nadrealizmu koji im omogućava da indirektno kritikuju francusku nacističku vladu. Sezerov *Cahier* je već bio inspirisan nadrealizmom, međutim, u *Tropiques* ovaj uticaj je još jači. Kao i uvek u potrazi za slobodom:

- “ Njihova vizija bila je jedna vizija slobode koja je crpla iz modernizma i dubokog poštovanja za prekolonijalne afričke modele mišljenja i prakse; iz nadrealizma kao strategije za revoluciju svesti i iz marksizma kao revolucije proizvodnih snaga. Bilo je to nastojanje da se iskleše jedna nezavisna pozicija povezivanjem Négritude, marksizma i nadrealizma, čiji će kolektivni naponi imati snažan uticaj na međunarodni nadrealizam uopšte, posebno na Andrea Bretona.¹⁶

Kao što objašnjava u intervjuu sa Rene Depestrom, Sezer je u nadrealizmu video slobodu, slobodu od tradicionalne, racionalne evropske misli i od tradicionalnog, racionalnog evropskog jezika. Shvatio je da nije jedini koji se u tom trenutku trudi da izmisli nešto novo. Racionalna misao je dovela do ropstva i racionalnu misao tre-

balo je unišiti. On i njegovi istomišljenici nadrealizam koriste kao alat, kao način da se oslobode evropskog uticaja i ostvare kontakt s afričkim korenima. Sezer dakle piše:

“ Zato što vas mrzimo, vas i vaš razum, mi se priklanjamo ranoj demenciji, plamenoj ludosti, tvrdokornom ljudožderstvu.¹⁷”

Protiv razuma može da govori samo ludilo, protiv civilizacije samo kanibalizam. Iz te pozicije ludila i kanibalizma pišu Eme i Suzan.

Suzan najjasnije govori o njihovoj vezi s nadrealizmom u svom članku »Surréalisme et nous“:

“ Ali 1943. godine, kada je sama sloboda bila ugrožena u celom svetu, nadrealizam ni na tren nije prestao da služi cilju najveće emancipacije čoveka, cilju koji ceo može stati u jednu čarobnu reč: sloboda.

24

I nešto kasnije:

“ Daleko od toga da protivreči našem revolucionarnom osećanju života, daleko od toga da ga ublažava ili skreće s njegovog puta, nadrealizam ga zapravo podupire. On hrani jednu nestrpljivu snagu u nama neprestano održavajući ogromnu vojsku negacija.

A mislim i na sutra.

Milioni crnih ruku naspram olujnog neba svetskog rata uzdići će svoj užas. Oslobođeni duge obamrlosti, najobespravljeniji među narodima ustaće na pustinjama od pepela.

Naš nadrealizam isporučiće mu hleb iz svojih dubina. Doći će čas da se konačno razreše mračne današnje antinomije: belo-crno, evropsko-afričko, civilizovano-divlje: konačno pronađena magijska snaga mahulija crpeće iz samih izvora života.¹⁸

Oni, dakle, ne vide nadrealizam kao još jedan primer kulturološke asimilacije već kao stalni element martinikanske stvarnosti. Ono što Suzan zove *l'armee massive des négations*, ona i Eme pronalaze u Bretonovoj poeziji, ali, takođe, i u flori, fauni i svakodnevnom životu na ostrvu. Nisu krenuli od nadrealizma da bi se vratili na Martinik, već su ispitujući lokalnu realnost stigli do nadrealne poezije. Da bi, kao što Suzan kaže, mislili na sutra.

Sutra je najbitnija orijentacija kako za Suzan tako i za Emea, kako u njihovoj poeziji tako i u *Raspravi*. Sezer je rekao da je prava poezija *prophétique*, prava poezija je poezija koja je usmerena ka sutra, koja vidi, ali i stvara novu buduću stvarnost. Revolucije će biti, kaže Suzan, i nova poezija nam je neophodna za ono sto će doći posle. Za Emea i za Suzan poezija je nova vrsta spoznaje, jedino znanje koje preostaje posle bankrotstva nauke. A nauka u službi kolonijalizma je nauka koja je bankrotirala.

Kroz nadrealizam, poeziju i *l'armée massive des négations*, Sezer piše i *Raspravu*. Zato govori o „kruni svakog varvarstva” zato piše da je nacizam „pre nego što je svojom crvenom bujicom potopio zapadnu i hrišćansku civilizaciju, kapao, curio i šikljao iz svake njene pukotine”, i zato kaže da će „Evropa prokockati svoju poslednju priliku i sopstvenim rukama na sebe navući crni mrtvački pokrov”.

Časopis *Tropicque* je preživio do 1945. godine, iako je zvanični režim pokušao da ga ukine 1943, pod izgovorom da autori seju otrov, da propagiraju rasnu mržnju i da uništavaju moral zemlje.

Po završetku Drugog svetskog rata, 1946. godine, kao član Francuske komunističke partije, Sezer je izabran za gradonačelnika For de Fransa i za poslanika u Francuskoj skupštini. On, Sengor i Damas se ponovo sreću u Parizu, u parlamentu: Sengor postaje poslanik Senegala 1946, kao član Socijalističke partije, a Damas im se priključuje 1948. kao predstavnik Gvajane. Kao gradonačelnik, Sezer se zalaže za zakon koji bi Martinik pretvorio iz francuske kolonije u francuski departman. Zakon je konačno izglasan 1946. kad Martinik, Gvadelupe, Gijana postaju i zvanično francuski departmani,

poput ostalih departmana na evropskom kontinentu. Sezer veruje da će departmentalizacija biti u interesu Martinika; da će, ako njegovo rodno ostrvo postane legalni deo Francuske, Martinikanci biti tretirani kao Francuzi i da će imati ista prava kao i Francuzi. Da će Francuska morati da učini nešto povodom ekonomske i socijalne nejednakosti između metropole i bivših kolonija. Godine 1950, kad piše *Raspravu*, on je već svestan da se prevario. I ako je Martinik legalno jednak s ostalim francuskim regionima, stvarna jednakost nikad nije uspostavljena. Svakodnevni život Martinikanaca se nije znatno poboljšao. Departmentalizacija nije ostvarila svoje obećanje. *Rasprava* je rezultat tog razočarenja i tog besa.

Sezer počinje *Raspravu* tako što zaključuje da Evropa nije u stanju da reši svoja dva fundamentalna problema: problem proletarijata i kolonijalni problem. Kao da on već tu predviđa pismo koje će, šest godina kasnije, poslati Morisu Torezu, generalnom sekretaru Francuske komunističke partije, u trenutku kad odlučuje da napusti partiju. Iako su ovde vidne dve njegove velike naklonosti: marksizam i antikolonijalizam, on u isti mah ističe da su to dva različita problema. I ako, naravno, postoji veza između evropskog kapitalizma i kolonijalizma, Sezer nam od samog početka govori da se kolonijalni problem ne može rešiti na isti način kao i problem proletarijata, da se problem kolonizovanih naroda ne može razrešiti kroz ideju o univerzalnosti proletarijata.

Na neki način, Sezer ovde odgovara na Sartrov poznati esej *Crni Orfej* (1948) koji je objavljen, kao predgovor Sengorovoj antologiji poezije *Anthologie de la nouvelle poésie nègre et malgache*.¹⁹ U *Crnom Orfeju*, dok hvali poeziju pokreta Négritude, Sartr takođe tvrdi da je ovaj stadijum u kome narodi afričke dijaspore teže da osnuju novu kulturu, novu umetnost i novi jezik samo jedna strana istorijske dijalektike. Za Sartra, Négritude je ›antirasistički rasizam‹, čista suprotnost evropskoj kolonijalnoj ideologiji koja takođe mora biti prevaziđena. A do sinteze će doći u trenutku kada se kolonizovani narodi pridruže svetskom proletarijatu koji će doneti

revoluciju. Po Sulejmanu Baširu Dijanju, zbog Sartrovog uticaja, po objavljivanju ovog eseja autori Négritude su primorani da se pozicioniraju u odnosu na Sartrovu analizu i da dokažu da Négritude nije ono što Sartr tvrdi.²⁰ Sartrov esej i politika Francuske komunističke partije jačaju Sezerovo uverenje da je veoma važno braniti specifičnost kolonijalnog problema.

Najpotpuniji odgovor na Sartrov esej je Sezerovo pismo Morisu Torezu. Sezer započinje pismo tako što kritikuje partiju zbog njene neupitne privrženosti Staljinovom Sovjetskom Savezu. Imitirajući Staljinov model, komunističke partije (on ovde izdvaja Jugoslaviju kao kontraprimer) pretvorile su san o socijalizmu u košmar. On zatim prelazi na svoje *considérations se rapportant à ma qualité d'homme de couleur*. Kao čovek koji potiče iz Afrike njegova pozicija je jedinstvena:

- “ Postali smo svesni jedinstvenosti svog »položaja u svetu« koji se ne podudara ni sa jednim drugim. [...] Jedinstvenosti svoje istorije skrojene od strašnih nesreća koje su samo njene. Jedinstvenosti svoje kulture koju želimo da živimo na sve stvarniji način.

Borbu protiv kolonijalizma moraju predvoditi kolonizovani narodi koji ne mogu biti ni pod kontrolom komunističkih partija ni pod kontrolom evropskog proletarijata. Sezer Staljinov fraternalizam, gde »napredni« narodi moraju da pomognu »nazadnim«, ne vidi kao bitno različit od evropskog paternalizma:

- “ Kad je reč o Staljinu i pripadnicima njegove sekte, možda to nije paternalizam. Međutim, izvesno je da toliko liči na paternalizam da se s njim lako može pobrkati.

Sezer se zalaže za marksizam i komunizam u službi crnih naroda, a ne za crne narode u službi marksizma i komunizma. Po Dianju ovo je za njega način »da definiše pojam naroda pomoću kulture

a ne pomoću politike«²¹ Kulturna odbrana crnih naroda ne može se razrešiti kroz ideju o marksističkoj univerzalnosti. Na samom kraju pisma, Sezer piše:

“ Postoje dva načina da se čovek izgubi: jedan je segregacija ograđena zidom a drugi je rasplinjavanje u *univerzalnom*.

Kao što je već rečeno, ovo nikad nije bilo potpuno odbacivanje univerzalizma. Međutim, Sezerova koncepcija univerzalnog podrazumeva da je »ono obogaćeno svakom posebnošću, svim posebnoštim, da je ono produbljivanje i koegzistencija svih posebnosti.«

Ovo pismo pisano je godinu dana posle trećeg izdanja *Rasprave*, u kojem je već prisutan i njegov konflikt između vere u određeni marksizam i vere u specifičnost afričke istorije.

Međutim, i pored svojih konflikata sa Komunističkom partijom, i pored uverenja da je istorija i sudbina kolonizovanih afričkih naroda jedinstvena, Sezer završava *Raspravu* idejom revolucije i to revolucije proletarijata.

“ Što, ukratko, znači da spas Evrope nije stvar revolucije u metodama; da je to stvar Revolucije – one koja će, u očekivanju besklasnog društva, zameniti usku tiraniju onečovečene buržoazije prevlašću jedine klase koja još ima univerzalnu misiju jer je na svom telu iskusila i propatila sva zla istorije, sva univerzalna zla – prevlašću proletarijata.

Još jednom preovlađuje njegova vera da će promena biti, sa ili bez nas, njegova vera u univerzalnu emancipaciju, međutim, u univerzalnu emancipaciju koja ne briše već podržava kulturne i istorijske razlike.

Danas bi neko mogao reći da je naivno i nepotrebno govoriti o proleterskoj revoluciji, da je nikad nije ni bilo, a i ako jeste, da nije ispunila svoja obećanja. Da je kapitalizam preovladao i da al-

ternative nema. Moglo bi se, takođe, reći da se od 1950. godine nije promenilo ništa bitno – da još uvek nismo videli postkolonijalni svet. Međutim, to bi značilo zaboraviti i izbrisati iz istorije mnoge pobune kolonizovanih naroda, njihove organizovane napore da se odupru evropskim kapitalističkim silama. Ovo bi nas dovelo do zaključka koji mnogima ide u korist – da alternative nema. Nažalost, tačno je i to da smo umesto postkolonijalnog sveta dobili neokolonijalni svet. Da se od Drugog svetskog rata evropskim državama pridružila Amerika kao najveća imperijalna sila.

Ipak, u trenutku kad prisustvujemo protestima u Turskoj, Brazilu, Čileu, Kanadi, SAD, Bosni, Sloveniji, Makedoniji, Severnoj Africi itd., možemo se priseliti reči koje poručuju da će promenâ biti s nama ili bez nas, ali da nam je za njih potreban novi jezik. Možemo se ponovo okrenuti Sezeru koji kaže da kultura i nauke nikad nisu neutralne, da su ili na strani onih koji imaju moć ili na strani onih koji se bore za promenu.

I možemo mu se ponovo okrenuti kada kaže: Prestanite da jurite za Evropom! Evropa vas neće! Zašto želite Evropu kad ona tone? Treba izmisliti nešto novo a to novo ne može biti građeno na osnovama evropskog kolonijalizma i kapitalizma.

